

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА І КОМПЕТЕНЦІЙ ФАХІВЦЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ: ВІД ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ДО ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ

У статті обґрунтовано взаємозв'язок професійно-педагогічної культури і компетенцій фахівця фізичного виховання та спорту. Виокремлено компетенції, у яких має комплексне, багатомірне виявлення професійно-педагогічна культура. Показано, що компетентнісний та контекстний підходи є ефективним методологічним підґрунтям побудови практико-орієнтованої професійної фізкультурної освіти та визначають технологічні аспекти формування професійно-педагогічної культури майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту.

Ключові слова: професійно-педагогічна культура, фахівець фізичного виховання та спорту, компетентнісний і контекстний підходи, технологія формування культури майбутнього фахівця.

Постановка проблеми. Модернізація вищої професійної фізкультурної освіти здійснюється у напрямку її переорієнтації з пріоритетів фізкультурно-спортивних на людинотворчі цілі та зміст, загальну рекреаційну функцію, гуманістичну реальність. Це детермінує пошук нового змісту професійної фізкультурної освіти, орієнтації його на формування компетентності в якості результату професійної підготовки майбутнього фахівця, що дозволяє спрямувати освіту в контекст загальної і професійно-педагогічної культури. Отже, актуальність дослідження проблеми взаємозв'язку професійно-педагогічної культури і компетентності та пошук підходів щодо їх формування у майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту визначається сучасними тенденціями розвитку професійної фізкультурної освіти та необхідністю підготовки компетентних кадрів, спроможних ефективно реалізувати соціальні завдання пізнання, трансляції і створення культури у процесі фізкультурно-спортивної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботі [6] нами запропоновано концепцію формування професійно-педагогічної культури студентів фізкультурно-спортивних спеціальностей, яка будується на ґрунті поліпарадигмальної, системної та інтегративної методології. Виходили із того, що професійно-педагогічна культура майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту, як особистісно соціокультурний феномен, формується у процесі професійної фізкультурної освіти та базується на ізоморфній тотожності систем освіти й культури.

Застосування компетентнісного підходу до підготовки фахівців у системі фізкультурної освіти розглянуто в роботах [2, 4] та ін. Науковці вказують на необхідність переходу до більш цілісної моделі освіти, де ключовими орієнтирами є: досвід фізкультурно-спортивної діяльності, компетентність, суб'єктивність, що пов'язано не зі зміною однієї моделі іншою, а з постійним співіснуванням двох парадигм – знанево-предметної та культурно-компетентнісної [4, с. 43]. Підкреслюється, що застосування термінів "компетенція" або "компетентність" для визначення цільових установок фізкультурної освіти знаменує зрушення від суто (або переважно) академічних норм оцінювання до комплексної оцінки професійної та соціальної підготовленості випускника, формування його професійно-педагогічної культури.

Мета дослідження – з'ясувати взаємозв'язок професійно-педагогічної культури і компетенцій фахівця фізичного виховання та спорту та розглянути теоретико-методологічні засади побудови практико-орієнтованої професійної фізкультурної освіти, спрямованої на формування професійно-педагогічної культури майбутнього фахівця.

Завдання дослідження: 1. Розробити модель формування професійно-педагогічної культури фахівця фізичного виховання та спорту.

2. Обґрунтувати компетентнісний і контекстний підходи як методологічне підґрунтя побудови технології формування професійно-педагогічної культури фахівця у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У своєму дослідженні ми виходимо із того, що професійно-педагогічна культура (ППК) майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту (ФВ та С) – це системне інтегративне утворення, що виявляється у засобах, способах і формах його творчої самореалізації у різноманітних видах фізкультурно-спортивної діяльності і спілкуванні, спрямованих на засвоєння і створення професійно-педагогічних цінностей і здібностей особистості, є узагальненим показником професійної компетентності та метою професійного самовдосконалення [6, с. 19]. Під

професійною компетентністю майбутнього фахівця ФВ та С ми розуміємо інтегративну якість особистості, що формується, систему необхідних знань, умінь, досвіду й сприйнятих цінностей, які забезпечують майбутнього фахівця виконувати професійні функції (цілепокладання, комунікативну, культуротворчу, рефлексивну, дослідницьку, технологічну) у відповідності з ustalеними в соціумі у конкретний історичний момент нормами, стандартами і вимогами до фізкультурно-спортивної діяльності [4, с. 45].

Компетенція за словником-енциклопедією – добра обізнаність із чим-небудь, коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи [10, с. 621]. Слово "повноваження" трактується у тому ж словнику як право, надане кому-небудь для здійснення чогось [10, с. 801]. У вирішенні проблем освіти, на наш погляд, доцільно звернути увагу на перший зміст поняття "компетенція". Якщо ми розглядаємо компетенції особи як коло її повноважень, то при цьому розуміється її обізнаність, знання, уміння тощо, оскільки інше тлумачення суперечить змісту поняття "повноваження". Крім того, в освітньому контексті компетенцію не можна розглядати як коло повноважень особи, оскільки вона за змістом не означає "коло прав, надане кому-небудь для здійснення чогось", а означає "обізнаність із чим-небудь", що не можна пов'язувати із можливістю або правом реалізувати свою обізнаність [9, с. 8]. Також варто посылатися на Енциклопедію освіти, у якій зазначається, що результатом набуття компетенцій є компетентність, яка на відміну від компетенції передбачає особистісну характеристику, ставлення до предмета діяльності [3, с. 202]. Ми погоджуємося з думкою С. О. Сисоевої, що поняття "компетенція" та "компетентність" мають різнопланову багатокомпонентну структуру та полісемантичне значення. Компетенція – це визначена норма стосовно неперервної освіти, яка задається освітніми стандартами і використовується для формування вимог до результатів навчання. Компетентність – це інтегрована особистісна якість фахівця, її капітал, що формується на етапі навчання та остаточно оформлюється і розвивається у процесі практичної діяльності та забезпечує компетентнісний підхід до вирішення професійних завдань [9, с. 11]. Отже, у вищому навчальному закладі формується готовність до певного виду професійної діяльності, рівень сформованості якої визначається рівнем сформованості компетенцій та їх видами. Вчені вказують також на необхідність розрізняти поняття "кваліфікація" та "компетентність", вважаючи потенційну здатність виконувати професійну діяльність кваліфікацією, а реальну здатність – компетентністю [8, с. 62].

Організація професійно-фізкультурної освіти на формування ППК майбутнього фахівця ФВ та С є важливою основою для формування необхідних компетенцій. Це дозволяє розглядати структуру і зміст компетенцій у категоріях культури, а не тільки з позицій "готовності і здатності" до виконання фізкультурно-спортивних видів діяльності. Складний процес формування ППК пов'язаний не лише з накопиченням визначеного об'єму знань та умінь у ході навчального процесу, але й особистісних якостей та особистого ставлення до виконуваної діяльності, які напрацьовуються з досвідом. На рисунку 1 подана модель ППК фахівця ФВ та С, до структури якої входять такі суб'єктивні характеристики, як професійна діяльність, особистісні та професійно-педагогічні якості фахівця.

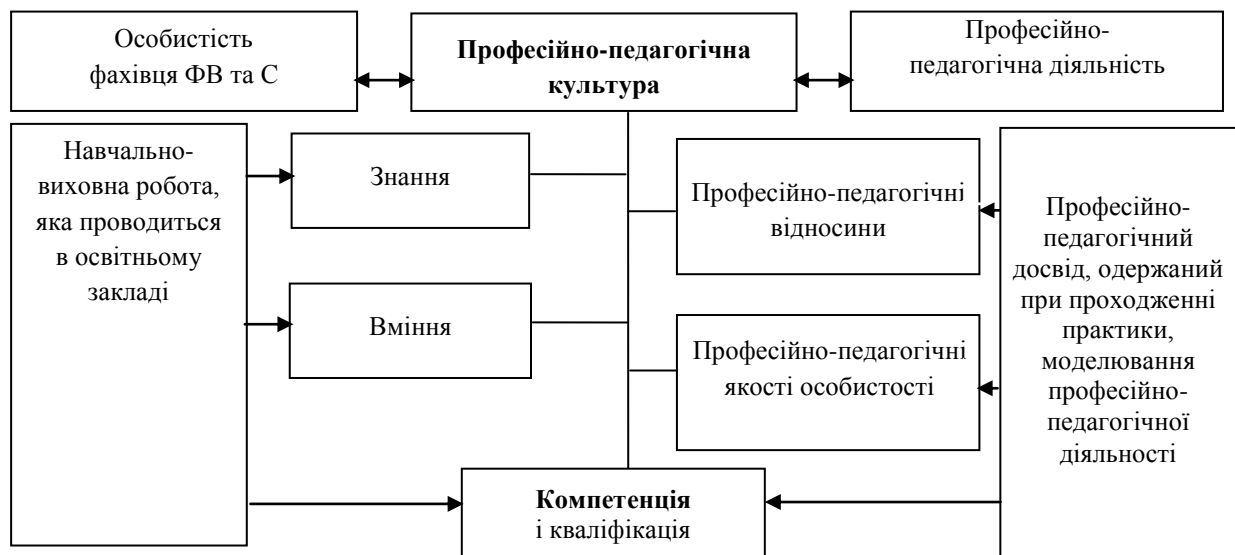


Рис. 1. Модель професійно-педагогічної культури фахівця фізичного виховання та спорту

Для реалізації вищезазначеного на теоретико-методичному рівні доцільно застосувати компетентнісний, інноваційний, контекстний підходи як концептуальні детермінанти системи формування ППК майбутніх фахівців ФВ та С у процесі професійної підготовки. Вибір цих наукових підходів

зумовлений тим, що вони дозволяють розробити методико-технологічне забезпечення вирішення означеної проблеми, розробити інструментарій моніторингу щодо формування ППК у майбутнього фахівця.

Сьогодні виокремлюється тенденція введення компетентнісного підходу не тільки до нормативної, але й до практичної складової освіти, розробляється опис змістових характеристик результуючих одиниць змісту освіти (компетенцій). Згідно з компетентнісним підходом, у професійній освіті відбуваються зміни цілей освіти: від озброєння професійними знаннями й уміннями – до професійного розвитку майбутнього фахівця, від підготовки вузького фахівця – до підготовки професіонала, який володіє різними узагальненими способами виконання дій, набутих у процесі навчання. Тому компетентнісний підхід необхідно розглядати не тільки як засіб оновлення змісту фізкультурно-спортивної освіти, але й як механізм його приведення до вимог сучасності, оскільки він дозволяє вносити суттєві корективи в організацію процесу підготовки фахівців ФВ та С [2, с. 61].

Враховуючи сутнісні характеристики ППК майбутнього фахівця ФВ та С [6, с. 20], її структурні і функціональні складові [5, с. 48], пропонуємо виокремити компетенції, в яких має комплексне, багатовимірне виявлення означений особистісний феномен, а саме:

Соціальні (ключові) компетенції:

– здатність до розуміння сутності загальнокультурних і фізкультурно-спортивних цінностей, соціальної значущості фахівця фізичного виховання та спорту;

– здатність аналізувати цілі та смисл фізкультурно-спортивної діяльності, мотиви досягнення успіхів у майбутній професійній діяльності, виявлення інтересу до професійно-педагогічної культури;

– здатність використовувати основні методи отримання, збереження, опрацювання інформації; робота з комп'ютером як засобом управління інформацією.

Загальнонаукові (загальнопрофесійні компетенції):

– здатність до розуміння сутності та принципів побудови фізкультурно-спортивної діяльності з позицій полікультурного підходу, аналізу культури як системної категорії сфери фізичного виховання та спорту;

– здатність використовувати під час навчання та виконання професійних завдань соціально-гуманітарні знання, як фундаменту, на якому ґрунтується духовність особистості майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту;

– здатність використовувати під час навчання та виконання професійних завдань знання з дисциплін психологічного й педагогічного циклів для забезпечення процесу осмислення, конструювання й обґрунтування програми діяльності та культурної самоідентифікації особистості майбутнього фахівця;

– здатність використовувати під час навчання та виконання професійних завдань базові медико-біологічні знання про будову й функції організму та закономірності формування культури здоров'я людини.

Фахові (професійно-предметні) компетенції:

– здатність до інтегрування загальної, професійної, педагогічної культури та особистісних якостей, при якому професійно-педагогічна культура виконує функцію трансферу видів культур у сферу навчально-пізнавальної та фізкультурно-спортивної діяльності;

– здатність використовувати під час виконання професійних завдань інтегративно-розвивальних та культуротворчих технологій, спрямованих на засвоєння духовно-фізичних цінностей фізичної культури та спорту;

– здатність виконувати наукові дослідження та розробляти проекти (програми, методики, технології) для вирішення завдань підвищення ефективності фізкультурно-оздоровчої, спортивної, рекреаційної діяльності, виявляти пріоритети вирішення професійних завдань з урахуванням моральних аспектів діяльності;

– здатність до самодіяльності, самоорганізації, самоосвіти, самовиховання й самовдосконалення в галузі фізичного виховання та спорту;

– здатність здійснювати моделювання, проектування, порівняння й аналіз функцій управління фізкультурно-спортивною діяльністю, застосовувати творчий підхід до прийняття управлінських рішень.

При виокремленні зазначених компетенцій спиралися на Національну рамку кваліфікацій як нормативний документ, призначений для використання з метою розроблення, ідентифікації, співвіднесення, визнання, планування й розвитку кваліфікацій [7]. Кількість компонентів визначено з тих позицій, що вони мають охоплювати весь спектр здатностей, володіння якими забезпечує сформованість ППК майбутнього фахівця ФВ та С, водночас вони не повинні перетинатися й дублювати одна одну, імовірність чого зростає зі збільшенням їх кількості.

Для теоретичного розгляду кожної компетенції визначено зміст її структурних компонентів. Згідно з описом кваліфікаційного рівня фахівці ФВ та С мають володіти певними знаннями, уміннями, бути автономними і відповідальними. Відповідний приклад схематичного розгляду загальнопрофесійної компетенції наведено у таблиці 1.

Створити умови для взаємопроникнення навчальної й професійної діяльності дозволяє розроблений А. А. Вербицьким контекстний підхід до професійного навчання [1], який на праксеологічному рівні можна розглядати як один із методологічних підходів формування ППК

майбутніх фахівців ФВ та С. Контекстним є таке навчання, в якому на мові наук за допомогою всієї системи традиційних і нових педагогічних технологій у формах навчальної діяльності, усе більше спрямованих до форм професійної діяльності, динамічно моделюється предметний і соціальний зміст професійної праці. Тим самим забезпечуються умови трансформації навчальної діяльності студента у професійну діяльність фахівця.

Таблиця 1

Компетенція "Здатність використовувати під час навчання та виконання професійних завдань базові медико-біологічні знання про будову й функції організму та закономірності формування культури здоров'я людини"

Структура компетенції	Зміст
Знання	Система медико-біологічних та валеологічних знань щодо питань здоров'я та його тестування, ведення здорового способу життя
Уміння	Підтримувати власне здоров'я, розвивати здатність до об'єктивної самооцінки здоров'я, сприяти підтримці здоров'я інших
Комунікація	Здатність пропагувати цінності здоров'я та здорового способу життя, консультувати з питань культури здоров'я інших
Автономність і відповідальність	Активність та ініціативність у пізнавальній діяльності й самоосвіті з питань культури здоров'я, відповідальність за рекомендації та результати їх виконання

Концептуальними передумовами теорії і технологій контекстного навчання є: 1) діяльнісна теорія засвоєння знань і соціального досвіду; 2) теоретичне узагальнення досвіду інноваційного навчання; 3) смислоутворююча категорія "контекст", яка відбиває вплив предметних і соціальних умов майбутньої професійної діяльності студента на смисл навчальної діяльності, її процес і результат [1, с. 89].

З позицій концепції контекстного навчання продуктивніше розглядати не два провідних типи діяльності – навчання й професійну діяльність, а два різних етапи розвитку тієї ж самої діяльності в її генезисі. Тому важливо сформувати у студентів-майбутніх фахівців ФВ та С цілісну структуру діяльності учіння у взаємозв'язку всіх складових її компонентів (навчальної, квазіпрофесійної, навчально-професійної діяльності). Проектування такої структури діяльності актуалізує пошук необхідних способів організації всієї системи навчальних дій, що забезпечують ефективне засвоєння професійного та соціокультурного досвіду. Моделювання в навчальній діяльності реальних професійно-педагогічних зв'язків і відносин дозволяє подолати розрив між теорією і практикою, досягти цілей професійного, педагогічного та соціокультурного розвитку особистості майбутнього фахівця ФВ та С.

Застосування концепції контекстного навчання як теоретичного підґрунтя формування ППК майбутнього фахівця ФВ та С у процесі професійної підготовки переконує в тому, що стратегічним напрямком інтенсифікації й активізації навчального процесу є не стільки збільшення обсягу інформації, що передається або прискорення пізнавальних процесів, а створення дидактичних умов для осмислення освітніх процесів навчання, його професійної і педагогічної складових на особистісному та соціокультурному рівнях.

Організація контекстного навчання передбачає розробку технології, форм і методів для забезпечення поступового переходу від навчальної діяльності академічного типу до професійної. При цьому відбувається послідовна трансформація діяльності майбутнього фахівця ФВ та С, а саме: навчальна діяльність трансформується у квазіпрофесійну (наприклад, ділові ігри, семінари-диспути тощо), після чого – у навчально-професійну (різні види виробничих практик, проведення фізкультурно-спортивних змагань тощо), що створює умови для природного переходу від навчання до майбутньої діяльності фахівця ФВ та С, додають в освіту цілий ряд нових моментів, пов'язаних з додатковими можливостями змістовної реалізації компетентнісного підходу. Такі умови забезпечують поступовий перехід від найбільш абстрактних навчальних моделей, що реалізується в межах окремо взятих навчальних дисциплін, до більш конкретних предметних моделей, спрямованих на відтворення цілісної професійно-педагогічної (фізкультурно-спортивної) праці на основі сформованої ППК фахівця.

Висновки. Розглянуто та співвіднесено поняття "професійно-педагогічна культура" і "компетенції" фахівця фізичного виховання та спорту, проаналізовано їх взаємозв'язок і місце на щаблях професійних досягнень фахівця. Виокремлено компетенції, у яких має комплексне, багатовимірне виявлення професійно-педагогічна культура фахівця. Показано, що компетентнісний та контекстний підходи постають ефективним методологічним підґрунтям побудови практико-орієнтованої фізкультурної освіти, спрямованої на формування професійно-педагогічної культури майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту з урахуванням інтеграційних процесів розвитку фізкультурно-спортивної науки, освіти й культури.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі вбачаємо у продовженні вивчення проблеми формування професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту, зокрема, підвищення рівня досліджуваної якості фахівця сучасними інноваційними технологіями навчання, залежно від спеціалізації фахівця.

Використані джерела

1. Вербицкий А. А. Контекстно-компетентностный подход к модернизации образования / А. А. Вербицкий // Высшее образование в России. – 2010. – № 5. – С. 32–37.
2. Диба Т. Г. Компетентнісний підхід у професійній підготовці фахівців фізичного виховання / Т. Г. Диба // Педагогічна освіта: теорія і практика. – 2015. – № 24. – С. 58–67.
3. Енциклопедія освіти / [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юніком-Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Іваній І. Компетентнісний підхід до професійної підготовки вчителя фізичної культури / Ігор Іваній // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: Зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2013. – №1(21). – С. 43–48.
5. Іваній І. В. Структура професійно-педагогічної культури фахівців із фізичного виховання та спорту з позиції компетентнісного підходу / Ігор Іваній // Молода спортивна наука України. – 2015. – Т. 4. – С. 44–49.
6. Іваній І. Фізкультурна освіта: концептуальні засади формування професійно-педагогічної культури студентів / Ігор Іваній // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2016. – Випуск 1-2 (46-47). – С. 16–21.
7. Національна рамка кваліфікацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://zacon.2rada.gov.ua/laws/show \(1341-2011-П\)](http://zacon.2rada.gov.ua/laws/show (1341-2011-П)).
8. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти : монографія / Ю. М. Рашкевич. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2014. – 168 с.
9. Сисоєва С. О. Дискусійні аспекти наукового тезаурусу нового Закону України "Про вищу освіту" / О. С. Сисоєва // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2015. – Випуск 1-2 (42-43). – С. 7–13.
10. УСЕ. Універсальний словник-енциклопедія / Гол. ред. ради, чл.-кор. НАНУ М. Попович. – К. : Всеуито, Новий друк. 2003. – 144 с.

Ivanii I. V.

PROFESSIONAL-PEDAGOGICAL CULTURE AND COMPETENCES OF PHYSICAL TRAINING AND SPORT SPECIALIST: FROM INTERCONNECTION TO TECHNOLOGIES OF FORMATION

The article is devoted to the interconnection of professional-pedagogical culture and competences of physical training and sport specialist; and methodological background of the construction of professional-pedagogical culture formation technologies of future specialist in the process of his/her professional training.

It is shown that orientation of professional physical training education on the formation of professional-pedagogical culture of future physical training and sport specialist is an important basis for the formation of necessary competences. It allows us to consider the structure and the content of competences in culture categories and not only from the position of readiness and ability to perform physical-sport kinds of activity. The model of professional-pedagogical culture of physical training and sport specialist is examined in the article, to the structure of which, except competence, such subjective characteristics as professional-pedagogical activity, personal and professional-pedagogical qualities of specialist are included.

The content of competence structural components for theoretical examination of every competence was defined. Knowledge, skills, communications, autonomy and responsibility, which specialist should possess, were defined according to the description of skill category of physical training and sport specialist. Examples of schematic analysis of competence content were offered. Quantity of components was defined from the position that they should enclose the whole range of abilities, possessing of which guarantee formation of professional-pedagogical culture of future physical training and sport specialist.

Key, generally professional and subjective professional competences are distinguished, in which professional-pedagogical culture of physical training and sport specialist has complex, multidimensional expression. It is shown that competence and contextual approaches expect working out technologies, forms and methods for providing gradual transfer from educational activity of academic type to professional and also creation of new educational approaches to formation of professional-pedagogical culture of future physical training and sport specialist in the process of his professional training.

Key words: *professional-pedagogical culture, physical training and sport specialist, competence and context approaches, technology of professional-pedagogical culture formation of specialist.*

Стаття надійшла до редакції 28.02.2017 р.